

नैवोपलभ्यते ब्रीहितुलवत् ॥ १३ ॥ अजीवंचेतनाशून्यं अन्यस्याभावाच्छरीरमेवचेतनमित्यर्थः ॥ १४ ॥ मास्तुदेहेन्द्रियसंघातश्चेतनोयस्मिन्व्यपेसतिसंघातः सन्निकृष्टोपिशब्दादीन्गृह्णातितन्मनएवआ
त्मास्त्वित्याहचतुर्भिः शृणोतीति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ उत्तरमाह नपंचेति यथाश्रोत्रादीनांशब्दादिपाहकत्वेनमाद्यसजातीयगुणाश्रयत्वेनआकाशादिरूपत्वं एवमनोपिसर्वगुणाहकत्वात् स
र्वगुणाश्रयत्वेनपांचभौतिकं अतस्तन्नकिंचिद्भूतेभ्योन्यत्तत्वांतरं पंचसाधारणत्वात् अतस्तन्नशरीरनिर्वाहकंकिंतुएकःअंतरात्मैवशरीरस्थूलसूक्ष्मभेदेनद्विविधंवहतेचालयति ॥ १९ ॥ यदुक्तंमनसोनवधाना
नशृणोतितत्राह पंचात्मकेइति पंचभूतात्मकेशरीरेपंचगुणाःयस्मिन्तत्तथामनस्तस्यद्रष्टा मममनःखिन्नमित्यनुभवात् सएवमनोद्वारासर्वगात्रानुगतः व्यतिरेकमाह तद्विप्रयोगात्सुषुप्तौसमाधौवादेहःसबु
द्धिमनस्कोनवेत्ति देहादेश्वेतनत्वेसुष्यादावपिवेदनमपरिहार्यंस्यात् ततश्चक्षुषइवमनसोप्यनुन्मीलनाददर्शनेपिनतस्यकरणत्वव्याहतिरित्यर्थः ॥ २० ॥ यदानिर्वातप्रदीपइवदेहाग्नौशांतेरूपादिकंनोपलभ्यते

मांसशोणितसंघातेमेदःस्नाय्वस्थिसंचये ॥ भिद्यमानेशरीरेतुजीवनैवोपलभ्यते ॥ १३ ॥ यद्यजीवंशरीरंतुपंचभूतसमन्वितं ॥ शारीरेमानसेदुःखेकस्तांवेदय
तेरुजं ॥ १४ ॥ शृणोतिकथितंजीवःकर्णाभ्यांनशृणोतितत् ॥ महर्षेमनसिव्यग्रेतस्माज्जीवोनिरर्थकः ॥ १५ ॥ सर्वपश्यतियदृश्यंमनोयुक्तेनचक्षुषा ॥ मनसि
व्याकुलेचक्षुःपश्यन्नपिनपश्यति ॥ १६ ॥ नपश्यतिनचाघातिनशृणोतिनभाषते ॥ नचस्पर्शरसौवेत्तिनिद्रावशगतःपुनः ॥ १७ ॥ तृष्यतिक्रुध्यतेकोत्रशो
चत्युद्विजतेचकः ॥ इच्छतिध्यायतिद्वेष्टिवाचमीरयतेचकः ॥ १८ ॥ भृगुरुवाच नपंचसाधारणमत्रकिंचिच्छरीरमेकोवहतेऽतरात्मा ॥ सवेत्तिगंधांश्चर
सान्श्रुतीश्चस्पर्शं चरूपं चगुणांश्चयेन्ये ॥ १९ ॥ पंचात्मकेपंचगुणप्रदर्शिससर्वगात्रानुगतोऽतरात्मा ॥ सवेत्तिदुःखानिसुखानिचात्रतद्विप्रयोगात्तुनवेत्तिदे
हः ॥ २० ॥ यदानरूपंनस्पर्शोऽनोष्मभावश्चपावके ॥ तदाशांतिशरीराग्नौदेहत्यागेननश्यति ॥ २१ ॥ आपोमयमिदंसर्वमापोमूर्तिःशरीरिणां ॥ तत्रात्मामान
सोब्रह्मासर्वभूतेषुलोककृत् ॥ २२ ॥ आत्माक्षेत्रज्ञइत्युक्तःसंयुक्तःप्राकृतैर्गुणैः ॥ तैरेवतुविनिर्मुक्तःपरमात्मेत्युदाहृतः ॥ २३ ॥ आत्मानंतंविजानीहिसर्वलो
कहितात्मकं ॥ तस्मिन्यःसंश्रितोदेहेत्यविविदुरिवपुष्करे ॥ २४ ॥

तदानश्यतिभियतेदेहएवनतुचेतनइत्यर्थः ॥ २१ ॥ स्थूलदेहनाशमुक्त्वासूक्ष्मस्याविनाशमाह आपइति आपोमयंअंबुमयं अत्रापूशब्देनसूक्ष्मभूतसंघातो गृह्यते तन्मयंसूत्रात्मनाव्याप्तमित्यर्थः तस्मादेहिना
मपिआपएवमूर्तिराकृतिः तत्राप्युत्पत्त्यात्माचिद्रूपःपुरुषः मानसःतदंतर्गतेमनसिअभिव्यक्तः सएवोपाधियोगाज्जीवः सएवब्रह्मापूर्वोक्तश्चतुर्मुखोमुख्यजीवः सार्वज्ञ्यादिमत्त्वात् ॥ २२ ॥ सएवात्मा प्राकृतैःत्रि
गुणात्मकमूलप्रकृतेर्विकारैर्गुणैरिन्द्रियमनोभिःसंयुक्तःसन्क्षेत्रज्ञःजीवइत्युच्यते तथाचश्रुतिः आत्मेन्द्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणइति अयमेवपरमात्मेत्याह तैरेवेति ॥ २३ ॥ तंपरमं सर्वलोकस्यहितंसु
खंतदात्मक एतस्यैवानंदस्यान्यानिभूतानिमात्रामुपजीवतीतिश्रुतेः तस्मिन्पूर्वोक्तस्थूलसूक्ष्मरूपे ॥ २४ ॥